

За видовете електронни подписи и практическото им приложение в съвременните бизнес отношения

Тип на документа: авторски материал	<i>Автор / Източник:</i>
Автор/Източник: Росица Василева	Росица Василева
Обнародван/Публикуван на: 2020-10-30	Мартин Захариев
Дайджест "Търговско и облигационно право", 2020 г., кн. 11, стр. 34	<i>Визирани нормативни актове:</i>
	Търговски закон, Чл. 293

ЗА ВИДОВЕТЕ ЕЛЕКТРОННИ ПОДПИСИ И ПРАКТИЧЕСКОТО ИМ ПРИЛОЖЕНИЕ В СЪВРЕМЕННИТЕ БИЗНЕС ОТНОШЕНИЯ

Как COVID-19 ускори дигитализацията на бизнес процесите?

Пандемията от COVID-19 съществено ускори дигитализацията във всички сфери на обществения живот. Много компании се наложи почти без никаква подготовка да преминат към дистанционна форма на работа, да ограничат физическите си срещи с настоящи и потенциални контрагенти и изцяло или частично да преминат към електронен документооборот. С голяма острота се поставиха въпросите как може да се подписва дистанционно, така че да не се блокират различните бизнес процеси в организациите и в същото време да се постигне определено ниво на правна сигурност, което да гарантира правата и интересите на подписващите дистанционно. И макар правната рамка на електронния документ и електронния подпис да не е нова, а да действа в България и ЕС от години, тя се оказва недостатъчно позната и ясна за голяма част от компаниите. Това е основният мотив за настоящия анализ, който има за цел да изследва различните възможности за електронно подписване на документи в рамките на обичайната дейност на частноправните субекти.

Каква е функцията на подписа в хартиения свят?

Саморъчният подпис традиционно се дефинира като **саморъчно, т.е. ръкописно (и стилизирано) изписване** на името и/или инициалите на издателя на документ. Приема се, че неръкописният подпис (например напечатан подпис) не представлява валиден подпис¹. В този смисъл, **всякакъв метод/технология за полагане на подпис върху хартиен документ, различни от изписването със собствен почерк на подписа** (включително поместване на снимка на подписа; полагане на печат, изобразяващ подписа и др. под.), **с голяма степен на вероятност няма да се признае от правото за валиден саморъчен подпис**. Отделно ако подписът не е изписан на ръка, при спор относно авторството няма да има възможност да се извърши експертиза на почерка (т.нар. графологична експертиза), която изследва натиска на химикала, движението на ръката, наклона на шрифта и т. н. и няма да може да се установи дали действително посоченият автор на документа го е подписал.

В правната теория² се посочва, че саморъчният подпис има **следните четири функции**:

- **Установяване на авторство** - поради особения начин на изписване на саморъчния подпис чрез графологична експертиза при сравняване с други документи, съдържащи почерка на твърдения автор (т.нар. сравнителни образци), с голяма степен на вероятност може да се установи дали твърденият автор на документа действително го е подписал или не.
- **Съгласие на автора с изявлението** - след като авторът се е подписал под документа, той изразява съгласие с настъпването на последиците, които документът материализира, в противен случай не би го подписал.
- **Интегритет на изявлението** - тази функция се свързва с факта, че авторът се подписва в края на документа, т.е. неговото съгласие с изявлението се простира дотам, докъдето се е подписал. Всякакви текстови добавки, положени след саморъчния подпис, зачерквания и др. под. с основание може да се оспорват като неистински, т.е. като неположени от самия автор. Ако авторът желае да нанесе някакви добавки или корекции, честа практика е след това авторът отново да положи подписа си като гаранция за истинността на добавката/корекцията.
- **Стабилитет (неоттегляемост) на изявлението** - с факта на подписването се създава правна сигурност, че авторът на изявлението не може своеволно да се откаже от него, респ. да оспорва последиците, които са материализирани в подписания документ.

При създаването на документи в електронна среда и подписването им с електронни средства, в гражданския и търговския оборот е необходимо да се осигури начин за обезпечаване на всички посочени по-горе функции на саморъчния подпис. Това се постига чрез **въвеждането на концепцията за „електронен подпис“ (е-подпис)**.

Анализът на различните видове е-подписи предполага кратко разяснение относно създаването на електронни документи (е-документи). Понятието за е-документ е добре познато и изследвано в теорията³, поради което за целите на настоящото изложение е необходимо единствено да се посочи, че **електронната форма е приравнена на писмената по силата на законова фикция** (чл. 3, ал. 2 от Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги - ЗЕДЕУУ)⁴. Това се отнася до **обикновената писмена форма**. Не могат обаче да се съставят валидно е-документи в следните случаи:

(1) когато документите материализират сделки, за които законът изисква квалифицирана писмена форма (чл. 1, ал. 2, т. 1 ЗЕДЕУУ).

Съгласно § 1, т. 1 ДР на ЗЕДЕУУ това е форма за действителност или доказване на изявлението, при която законът предвижда **допълнителни изисквания** към писмената форма, като нотариална заверка на подписа, нотариален акт, саморъчно изписване на изявлението, участие на свидетели или длъжностни лица при извършване на изявлението и др.⁵

(2) когато държането на документа или на екземпляр от него има правно значение (чл. 1, ал. 2, т. 2 ЗЕДЕУУ) - причината за това е, че всяко копие на е-документите в електронна среда по същество представлява оригинал, а правото свързва определени последици с факта на държането на самия оригинален документ (т.е. материален носител). Ето защо, възможността е-документът да се мултиплицира неограничен брой пъти би компрометирала правното значение на държането⁶. Примери за това са някои ценни книги като запис на заповед, чек и др. За всички останали случаи обаче е-формата е напълно валидна алтернатива на обикновената писмена форма.

Какви видове е-подписи съществуват?

Съществуват три различни вида е-подписи, като всеки следващ надгражда над предходния като изисквания, на които трябва да отговаря, а оттам и като степен на надеждност за гарантиране на авторството и интегритета на изявлението:

1) Обикновен е-подпис (ОЕП) - той се дефинира като данни в електронна форма, които се добавят към други данни в електронна форма или са логически свързани с тях, и които титулярят на електронния подпис използва, за да се подписва (чл. 13, ал. 1 ЗЕДЕУУ във връзка с чл. 3, т. 10 от Регламент 910/2014⁷ - Регламента). Това на практика означава, че ОЕП може да бъде **всяка информация в електронна**

форма, която позволява еднозначно установяване на авторството на изявлението от страна на адресата, стига тя да бъде добавена или логически свързана с изявлението по начин, позволяващ установяването на автора⁸. Законът следва технологично неутрален подход и оставя на волята на страните да уговорят каква точно технология ще се използва. Нещо повече, определянето на автора може да става дори автоматично - напр. ако изявлението изхожда от специализирано приложение под контрола на автора (тъй като то се намира под контрола на автора, адресатът се доверява на авторството или поради факта, че изхожда от точно определен IP адрес, адрес на електронна поща или мобилен номер)⁹. **В практиката се използват най-разнообразни способности** - натискане на виртуални бутона в уебсайтове и мобилни приложения; поставяне на отметка в полета (чекбокс); натискане на електронни препратки (линкове) в имейли; изпращане на SMS-и с кодове за потвърждение, а дори и полагане на саморъчен подпис върху хартиен документ, неговото сканиране (напр. в pdf формат) и изпращането на така сканирания е-документ от уговорен между страните имейл адрес. Примери от съдебната практика за признаване наличието на ОЕП са например: **(1) Издадена от работодател електронна карта за достъп на служител**, като „С всяко използване на картата ищцата (т. е. служителят - бел. авт.) създава електронно изявление, чиято словесна част се генерира автоматично от системата за контрол и се изразява в посочване на датата и часа, в които е преодоляна защитата за достъп до сградата“¹⁰. **(2) Използване на електронна система за контрол на резултати от проверки на обекти, като резултатите се въвеждат от служителите с предоставен от работодателя таблет, и на система за GPS проследяване на автомобил, която автоматично генерира данни за позицията на автомобила**, като според съда „С всяко използване на таблета и автомобила ищецът (т. е. служителят - бел. авт.) е създавал електронно изявление, чиято словесна част се генерира автоматично от съответната система и се изразява в посочване на посещения на конкретна дата от ищцеца обект, местонахождението и оценката му за изискуемото изпълнение на стандартите и съответно в посочване на датата, часа и местонахождението на ползвания от него лек автомобил. Използването на предоставените на ищцеца от работодателя таблет и автомобил са равнозначни на подписването на тези цифрово създадени словесни изявления с електронен подпис по смисъла на чл. 13, ал. 1 ЗЕДЕП“¹¹. **(3) Размяна на кореспонденция по имейл**, като във всяко електронно писмо се съдържат данни за неговия автор - две имена, длъжност и телефон за контакт на съответния служител на страните по договор за застраховка, а имейлите са „изпращани/получавани - от представители на двете дружества, на електронни адреси, регистрирани в мейл-сървърите им като потребители, като са видни адресите от които, и до които, са процесните и-мейл, дата и час на получаване“¹² и др.

2) Усъвършенстван е-подпис (УЕП) - той представлява ОЕП, за който са изпълнени **кумулятивно още четири допълнителни изисквания** (чл. 13, ал. 2 ЗЕДЕУУ във връзка с чл. 3, т. 11 и чл. 26 от Регламента), както следва:

- **може да идентифицира титуляря на подписа** - това означава, че чрез използването на УЕП трябва да се създаде увереност у адресата, че е-изявлението изхожда от конкретното лице, посочено като титуляр на подписа. Различни са техническите способности за постигане на това - идентифициране посредством потребителско име и уникална парола, въведени на ръка от клиента; идентифициране на служебната информация от токен устройства¹³; използване на банкова карта (кредитна и дебитна) и пин код за теглене на пари от банкомат или за разплащания чрез ПОС терминал¹⁴ и др.
- **свързан е по уникален начин с титуляря на подписа** - това ще рече, за адресата да се създаде увереност, че е-изявлението изхожда само и единствено от лицето, посочено като титуляр на подписа, и че то не може да изхожда от друго трето лице. При горните примери това се постига посредством определени правила и процедури, въведени от банката, които предполагат установяване на самоличността на клиента посредством представяне на документ за самоличност и предоставяне точно на този клиент на уникалното потребителско име и парола/съответното токен устройство¹⁵.
- **създаден е чрез данни за създаване на е-подпис, които титулярят на е-подписа може да използва с висока степен на доверие и единствено под свой контрол** - при това изискване Регламентът подхожда технологично неутрално, т.е. не предписва конкретна технология, която да се използва. Важното е съответното средство да е единствено под контрола на титуляря. Контролът може да се осъществява както чрез физическо държане на средството (например банкова карта или токен, които се предоставят точно на определен клиент със задължение да не ги предоставя на трети лица¹⁶), така и чрез обезпечаване на логически достъп до него (напр. чрез отдалечен достъп посредством защитен профил до дадена система, където само титулярят може да активира функционалността за подписване¹⁷).
- **свързан е с данните, които са подписани с него, по начин, позволяващ да бъде открита всяка последваща промяна в тях** - чрез това изискване се обезпечават функцията интегритет, описана по-горе при саморъчния подпис. Логиката е използваната технология да гарантира сигурността на съдържанието на е-изявлението, като позволява установяването на всякакви последващи промени в него. Необходимо е съответната технология да гарантира *определено* ниво на сигурност, което страните да приемат за достатъчно в отношенията си, но не и гарантиране на най-високото ниво на сигурност, което - видно от изложеното по-долу - се постига при третия вид е-подпис, а именно квалифицирания е-подпис¹⁸. Примери за това са криптиране на връзката посредством симетрични ключове, генерирани от токен устройство; използване на специализирани приложения за електронно банкиране; при вече идентифициран автор посредством потребителско име и/или парола - изграждане на свързаност посредством различни протоколи (VPN, HTTPS, SFTP и др.), използване на асиметрични криптографски технологии като сертификати за публичен ключ, генерирани от банката и съхранявани в информационната система на клиента¹⁹ и др.

3) Квалифициран е-подпис (КЕП) - той представлява УЕП, за който са изпълнени **кумулятивно още две допълнителни изисквания** (чл. 13, ал. 3 ЗЕДЕУУ във връзка с чл. 3, т. 12 от Регламента), както следва:

- **той е създаден от устройство за създаване на КЕП;**
- **основава се на квалифицирано удостоверение за електронни подписи.**

За разлика от ОЕП и УЕП, при които всяка технология, удовлетворяваща посочените нормативни изисквания, може - при съгласие на страните - да служи за валиден е-подпис, при КЕП законодателят изоставя технологично неутралния подход. При КЕП е налице **нормативноустановена технология**, която да се използва - **инфраструктурата на публичния ключ**²⁰. Технологията на КЕП се основава

на използването на двойка ключове - частен и публичен. Те представляват двойка числа, които не са еднакви, но са математически относими при прилагането на алгоритъм за асиметрично криптиране²¹. Тези числа са уникални, т.е. на даден частен ключ отговаря само един публичен ключ, а от публичния ключ е невъзможно извеждането на стойността на частния ключ²². Частният ключ следва да е известен единствено на титуляря на подписа и се използва за създаването на е-подпис. От своя страна публичният ключ може да се разкрива на трети лица, за да проверяват авторството и интегритета на е-изявлението. Връзката между частния и публичния ключ се удостоверява посредством **удостоверение за е-подпис** - това е специален документ, който се издава от трето лице - доставчик на удостоверителни услуги - съдържащ името на автора на изявлението; неговия публичен ключ, съответстващ на държания от него частен ключ; както и други, изчерпателно изброени реквизити²³. Чрез него у адресатите се създава сигурност, че публичният ключ, посочен в удостоверението, действително е притежание на автора на подписа. Доставчиците на удостоверителните услуги поддържат публичен регистър, където се публикуват удостоверенията за КЕП и където всяко трето лице може да провери верността на публичните ключове на доставчиците. При издаването на удостоверение доставчикът на удостоверителни услуги следва да: **(1)** е установил самоличността на автора на е-подписа (напр. чрез представяне на документ за самоличност при явяване в офис или чрез проверка на документ за самоличност от разстояние, доколкото някои доставчици предлагат услугата издаване на КЕП от разстояние²⁴); **(2)** се е уверил, че (а) частният ключ е в държане на автора и (б) че представеният публичен ключ съответства на държания от автора частен ключ. **Устройствата за създаване на КЕП** представляват софтуер или хардуер, които се използват за въвеждане на данните за създаване на е-подписа²⁵. Конкретните изисквания, на които тези устройства трябва да отговарят, са уредени в Приложение II към Регламента, а липсата на такова устройство в процеса по създаване на КЕП „*девалидира електронния подпис като квалифицициран*“²⁶.

С оглед на горните специфики може да се обобщи, че КЕП дава **най-голяма сигурност** с оглед установяване на авторството и интегритета на е-изявлението.

Каква е правната сила на видовете е-подписи?

Особеност на ОЕП и УЕП е, че тяхната правна сила е равностойна на тази на саморъчния подпис, **когато това е уговорено между страните** (чл. 13, ал. 4 ЗЕДЕУУ). Естествено, най-сигурният и надежден начин е това да стане **посредством изрична писмена уговорка** в самия договор между страните. Законът обаче не въвежда форма за действителност на това съгласие, като в теорията се посочва, че то може да се даде и **чрез конклюдентни действия** - например поради факта на обменяне на е-изявления чрез определена технология (е-поща, SMS, социална мрежа, чат програми и мобилни приложения (Skype, Viber, WhatsApp, Telegram, Signal, WeChat, Facebook Messenger и много други) и т. н.) и надлежното изпълнение на възникналите по силата на така обменените е-изявления задължения²⁷. Това се обяснява по следния начин: Авторът, отправяйки изявление към другата страна, очевидно го прави с ясното съзнание, че иска да бъде идентифициран като автор. Адресатът от своя страна има право на преценка да приеме или не дали изявлението изхожда от автора и ако му отговори или съобрази поведението си с изявлението, очевидно приема, че изявлението изхожда от твърдения автор²⁸. За разлика от ОЕП и УЕП, **КЕП е приравнен на саморъчен подпис по силата на закона**, поради което не е необходимо постигането на някакво съгласие между страните относно правната му сила.

Приложение в търговското право

Търговският закон (ТЗ) установява **либерален режим** относно формата на търговските сделки. Съгласно чл. 293, ал. 1 ТЗ за действителността на търговската сделка е необходима писмена или друга форма само в случаите, предвидени в закон. Ето защо, при липса на изрична правна уредба в противен смисъл, съществуването на договорно отношение може да се докаже и без наличието на писмен договор - например чрез издаване и осчетоводяване на фактури, извършване на доставки/плащания и т. н. Разбира се, страните могат сами да установят форма за действителност и в такъв случай същата ще е задължителна относно изявленията по сключването, изпълнението или прекратяването на търговската сделка (чл. 293, ал. 2 ТЗ).

Също така, още от 1996 г. ТЗ съдържа специални правила, признаващи спазването на писмена форма при използването на определени технически средства, по-специално: (1) ако изявлението е записано технически по начин, който дава възможност да бъде възпроизведено (чл. 293, ал. 4 и 5 ТЗ), както и (2) при изявления, направени по телефакс или телекс, ако от книгите и документите, които отразяват работата на тези апарати, е изключено неточно възпроизвеждане на изявлението. При наличието на по-новите и далеч по-детайлни правила на ЗЕДЕУУ и Регламента, е безспорно, че в търговското право електронната форма се е наложила като напълно равнопоставена по правни последици алтернатива на обикновената писмена форма.

С оглед горните специфики логично е, че търговското право не съдържа и никакви специални изисквания към вида е-подпис, който да се използва от страните при подписване на документи във връзка със сключването, изпълнението, изменението и прекратяването на търговските сделки. Това важи както в отношенията между търговци, така и в отношенията с потребители. Разбира се, **потребителското законодателство с оглед закрилната си функция въвежда някои специфични изисквания относно формата** (напр. изискването за предоставяне на определена информация на траен носител при сключване на договори за продажба от разстояние - чл. 48 от Закона за защита на потребителите (ЗЗП) и при договори за предоставяне на финансови услуги от разстояние - чл. 10 от Закона за предоставяне на финансови услуги от разстояние; изискване за изразяване на съгласието с общите условия посредством подпис на потребителя - чл. 147а, ал. 2 ЗЗП и др.), но те не засягат вида е-подпис, който да се използва в отношенията между търговец и потребител. Ето защо, **съгласие с условия за ползване на е-магазин, деклариране на факта на запознаване с политика за защита на личните данни на уебсайт или съгласие за инсталиране на бисквитки на крайното устройство на потребителя може да се дадат валидно и чрез ОЕП**.

Е-подписът намира широко приложение и в още един важен дял на търговското право, а именно **дружественото право**. Това важи с най-голяма сила за **регистърното производство** пред Търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел (ТРРЮЛНЦ) при Агенцията по вписванията (включително търговска регистрация, обявяване на актове, свързани с дейността на търговците, както и осъществяването на отдалечен достъп до документите и обстоятелствата по партида на търговеца). Чрез редица реформи, особено през

последното десетилетие, към момента **търговската регистрация и свързаните с нея процеси са изцяло дигитализирани**, а ТРРЮЛНЦ е общата електронна база данни, която съдържа обстоятелствата, вписани по силата на закон, и актовете, обявени по силата на закон, за търговците и клоновете на чуждестранни търговци, ЮЛНЦ и клоновете на чуждестранни ЮЛНЦ (чл. 2, ал. 1 ЗТРРЮЛНЦ).

Насърчаването на използването на е-документ и е-подпис е прогласено за основен принцип при регистрацията, воденето, съхраняването и достъпа до ТРРЮЛНЦ (чл. 2а, т. 2 ЗТРРЮЛНЦ). Съгласно чл. 17, ал. 1 ЗТРРЮЛНЦ Агенцията по вписванията осигурява възможност за приемане на документите по чл. 16, ал. 1 ЗТРРЮЛНЦ (заявленията, актовете на съда, на друг държавен орган и на частен съдебен изпълнител и жалбите - бел. авт.) в електронна форма, подписани с УЕП, УЕП, основан на квалифицирано удостоверение за електронни подписи, или КЕП. За някои търговци (акционерни дружества и командитни дружества с акции) законът дори предвижда задължително подаване на заявления за вписване и за заличаване на обстоятелства и за обявяване на актове само по електронен път (чл. 17, ал. 2 ЗТРРЮЛНЦ). Не на последно място, Агенцията по вписванията издава официални удостоверения в електронна форма (чл. 34, ал. 2 ЗТРРЮЛНЦ) и осигурява регистриран отдалечен достъп по електронен път до делото на търговеца или на ЮЛНЦ, като лицето, поискало достъп, следва да се идентифицира чрез е-подпис или чрез цифров сертификат, издаден от Агенцията по вписванията (чл. 11, ал. 2 и 3 ЗТРРЮЛНЦ).

Извън търговската регистрация, е-подпис може да намери приложение и във **вътрешнодружествените отношения**. По същество няма конкретна пречка някои дружествени документи (например дружествен договор/устав, протокол от общо събрание, покана за свикване на Общо събрание и т. н.) да бъдат изготвени като е-документ и подписани с е-подпис, доколкото законът и самият устав на дружеството не предвиждат квалифицирана форма. Несъмнено такива документи могат да бъдат подписани с КЕП. Нещо повече, при наличие на изрична уговорка между съответните частноправни субекти, посочените дружествени документи на теория могат да бъдат подписани с ОЕП или УЕП (аргумент от чл. 13, ал. 4 ЗЕДЕУУ)²⁹. Въпреки това, конкретно въпросът за използване на ОЕП за подписване на дружествени е-документи поставя множество въпросителни и практически проблеми. При отчитане на значението на тези документи за съществуването на дружеството и неговата търговска дейност и при наличие на значително по-сигурни и утвърдени практики, подобна хипотеза, макар и теоретично възможна, по-скоро следва да се отрече на практика, тъй като би създавала опасност от злоупотребата с права и защото не осигурява достатъчна защита на правните интереси на подписващите.

Специални правила в трудовото право

В трудовото право действат специални правила, регламентиращи възможността за създаване на е-документи и подписването им с е-подпис. Съгласно чл. 128б, ал. 3 от Кодекса на труда част от документите от трудовото досие³⁰ могат да бъдат създавани и съхранявани като е-документи. Видът и изискванията за създаването и съхраняването им се определят с акт на Министерския съвет. Така през 2018 г. е приета Наредба за вида и изискванията за създаването и съхраняването на електронни документи в трудовото досие на работника или служителя (Наредбата). Важно е да се знае, че Наредбата въвежда специфични изисквания към изпращането и връчването на е-документи (това да става посредством услуга за е-препоръчана поща), тяхното съхраняване и изграждането на специална информационна система от работодателя, която да служи като своеобразно виртуално деловодство³¹ и др. подобни, които са извън обхвата на настоящото изследване³². Анализът по-долу се фокусира върху изискванията към подписването на е-документите от трудовото досие.

Наредбата **императивно определя вида е-подпис, с който работодателят да подписва** документите от трудовото досие - **това е само и единствено КЕП** (чл. 7, ал. 4). Това разрешение има защитна роля. По-специално, то има за цел да гарантира правата и свободите на служителите, които могат да бъдат засегнати от различни актове на работодателя - напр. искания за обяснения в дисциплинарно производство, заповеди за налагане на дисциплинарни наказания или за реализиране на ограничена имуществена отговорност и др. под., като минимизира възможността работодателите да оспорят авторството и интегритета на съдържанието на такива е-документи именно поради използването на най-сигурната форма за електронно подписване - КЕП.

По отношение на служителя Наредбата оставя голяма свобода на страните по трудовото правоотношение, като те могат да се уговорят служителят да пописва **с всякакъв е-подпис, съответстващ на Регламента** (чл. 7, ал. 2). Ето защо, на теория може да се ползва дори и ОЕП, например чрез волеизявление по имейл. От практическа гледна точка обаче - най-вече с оглед доказване на авторството и съдържанието на е-изявлението при евентуален спор - най-сигурният и консервативен вариант е да се използва КЕП и от служителя. Важно е да се посочи, че в такъв случай съгласно Наредбата разходите за ползване на КЕП от служителите са за сметка на работодателя (чл. 7, ал. 3). Тук също се наблюдава закрилният подход на Наредбата спрямо служителите - логиката е, че след като работодателят иска най-високо ниво на правна сигурност на електронния документооборот в отношенията със служителя посредством използването на КЕП, то той е този, който е справедливо да понесе разходите по издаването му и по внедряването му, а не да натоварва служителите с такива разходи. Още повече че създаването и поддържането на е-трудова досие е само правна възможност, но не и задължение за страните по трудовото правоотношение.

Не на последно място, добре е работодателите да имат предвид, че страните по трудовото правоотношение трябва да дадат **изрично съгласие в писмена форма** да бъдат адресати на е-изявления относно факти и обстоятелства, свързани с трудовото правоотношение (чл. 4, ал. 1 от Наредбата). Това е специално правило спрямо общия режим на ЗЕДЕУУ, според който дали едно лице се е съгласило да бъде адресат на е-изявления може да се преценява въз основа на недвусмислени обстоятелства (чл. 5, предл. 2-ро ЗЕДЕУУ), като това не непременно се свързва с писмена форма³³. Идеята на законодателя вероятно е била да създаде по-голяма правна сигурност и предвидимост в отношенията между работодателя и служителите, което да налага и използването на писмена форма. Съгласието може:

- **да се даде преди, едновременно със или след възникването на трудовото правоотношение** (напр. с декларация или с клауза в трудовия договор), т.е. дигитализирането на трудовото досие е възможно както за настоящи, така и за бъдещи служители;

- **да се оттегли по всяко време**³⁴. Ето защо, по практически съображения при планирани или текущи процедури по прекратяване на трудовото правоотношение (вкл. дисциплинарни производства) е удачно работодателите да осигурят **хартиен начин** за комуникация със

служителите (напр. по пощата с обратна разписка, с куриер или чрез нотариална покана). Това е необходимо, за да може съответният работодател да осигури **сигурен начин за доказване на валидното връчване** на ключови за прекратяването документи (напр. искания за обяснения в дисциплинарни производства, предизвестия и заповеди за прекратяване и т. н.). В противен случай даден служител, заплашен от дисциплинарно производство, може да се опита недобросъвестно да осуети получаването на подобна документация по електронен път, като своевременно оттегли съгласието си за получаване на е-изявления от работодателя.

Заклучение

Е-подписването дава много нови възможности за гъвкаво организиране на бизнес процесите. Това се отнася както до отношенията, свързани със съществуването и воденето на регистрационната партия на организацията (извършване на дружествени промени, публикуване на годишни финансови отчети и др. подобни), така и до тези извън организацията (отношения с потенциални/настоящи контрагенти и др. под.) и вътре в нея (отношения със служителите). Изборът на конкретен вид е-подпис зависи от много фактори - наличен бюджет, тип на отношенията, бизнес стратегия, доверие и изградени връзки между страните, приложима правна уредба и др. КЕП създава най-голяма сигурност в оборота, но използването му може да е скъпо и непрактично в някои случаи - напр. при предоставяне на услуги на голямо количество потребители посредством е-магазини, социални мрежи и др. подобни, където ОЕП се налага като евтина и удобна алтернатива. КЕП обаче е задължителен при подписване на е-документи от е-трудоовото досие от страна на работодателя. УЕП осигурява едно компромисно ниво на сигурност и е удобен инструмент във финансовия сектор за различни форми на е-банкиране. Внедряването на УЕП предполага определена инвестиция по изграждане на технологична инфраструктура, която да покрива нормативните изисквания към него. В заключение може да се обобщи, че единствено задълбоченото познание относно различните механизми за електронно подписване дава възможност да се преценят потребностите на съответната организация и да се вземе най-правилното бизнес решение.

Б.А. Анализът е съобразен със законодателството към 01.10.2020 г. Представеният анализ няма характер на правен съвет или консултация и не следва да бъде възприеман като достатъчен за разрешаването на конкретни правни проблеми, казуси и др. Мненията, изразени тук, са единствено на авторите и не отразяват непременно тези на Адвокатско дружество „Димитров. Петров и Ко.“, Фондация „Право и Интернет“, техните филиали или служители.

Росица ВАСИЛЕВА, адвокат

Д-р Мартин ЗАХАРИЕВ, адвокат

1 В този смисъл Стамболиев, О. В: Сталев, Ж., Мингова, А., Стамболиев, О., Попова, В., Иванова, Р. Българско гражданско процесуално право. Девето преработено и допълнено издание. Първо по действащия ГПК. София: Сиела, 2012, с. 277.

2 Димитров, Г. Право на информационните и комуникационните технологии. Част I. Гражданскоправни аспекти. Електронни документи и електронни подписи. Електронна търговия Защита на интелектуалната собственост в ИКТ. Защита на потребителите. София: Фондация „Право и Интернет“, 2014, с. 79-81.

3 Димитров, Г. Цит. съч., с. 59-78, Иванов, Б., Томанова, Р. Относно политиката при прилагането на електронния документ и удостоверителни услуги в контекста на електронните обществени поръчки, с. 7-9, URL. <https://www.ipa.government.bg/sites/default/files/otnosno_politikata_pri_prilaganeto_na_elektronniya_dokument_i_udostoveritelni_uslugi_v_konteksta_na_elektronnite_obshchestveni_porchki_0.pdf> (25.09.2020).

4 Така и Димитров, Г. Цит. съч., с. 65.

5 Като една от причините за това в теорията се посочва, че в ЗЕДЕП (Закон за електронния документ и електронния подпис - предишното наименование на ЗЕДЕУУ) не са уредени правила, които да съответстват на допълнителните изисквания, които се поставят при такава писмена форма - напр. електронно нотариално удостоверяване. Като друга причина се сочи невъзможността при саморъчно писмено изявление да се направи е-изявление - вж. повече в Калайджиев, А., Белазелков, Б., Станчева, В., Димитров, Г., Марков, Д., Йорданова, М. Електронният документ и електронният подпис. София: Сиела, Център за изследване на демокрацията, 2004, с. 42.

6 Пак там, с. 43.

7 Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23.07.2014 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива 1999/93/ЕО.

8 Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 11.

9 Пак там, с. 12.

10 Решение № 70 от 19.02.2014 г. по гр. д. № 868/2012 г. на Върховния касационен съд.

11 Решение № 2495 от 23.04.2020 г. по в. гр. д. № 1267/2019 г. на Възз. III-б състав на Софийски градски съд. Решението не подлежи на обжалване (бел. авт.).

12 Решение № 1428 от 06.07.2018 г. по т. д. № 4846/2015 г. на ТО VI-9 състав на Софийски градски съд. Решението е потвърдено с Решение № 190 от 22.01.2019 г. по в. т. д. № 4463/2018 г. на Апелативен съд - София, като последното в момента е обект на касационно обжалване. Към датата на изготвяне на настоящия анализ няма данни за допускане/недопускане на обжалването и произнасяне от страна на Върховния касационен съд (бел. авт.). Следва да се отбележи, че по въпроса за признаването на е-изявленията, изпратени чрез електронна поща, за подписани с ОЕП, е налице противоречива практика на съдилищата. Повече по темата вж. в Цакова, И. Формална доказателствена сила на електронния документ. „Търговско и облигационно право“, 2018, № 2, с. 5 и сл. По мнение на авторите на настоящия анализ не би следвало да има пречка поредица от разменени чрез имейл е-изявления, към който логически се добавя някаква информация (напр. имена на изпращача, длъжност, данни за контакт и т. н.), да се признаят за подписани с ОЕП е-документи, стига от конкретните обстоятелства да е видна волята на страните да признаят този ОЕП за равностоен на саморъчен подпис - напр. ако съобразяват поведението си с предвиденото в разменените е-изявления, като извършват плащания, доставят стоки/предоставят услуги и др. под. В този смисъл, съдебната практика, признаваща разменени по имейл изявления за подписани с ОЕП е-документи, заслужава подкрепа.

- 13 Така Димитров, Г. Цит. съч., с. 85.
- 14 Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 13.
- 15 Димитров, Г. Цит. съч., с. 85-86.
- 16 Така и Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 13.
- 17 Димитров, Г. Цит. съч., с. 86.
- 18 В този смисъл вж. също Димитров, Г. Цит. съч., с. 87.
- 19 Пак там.
- 20 Повече по темата вж. в Димитров, Г. Цит. съч., с. 89-95.
- 21 Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 14.
- 22 Димитров, Г. Цит. съч., с. 89.
- 23 Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 14.
- 24 Вж. напр. „Евротръст Технолъджис“ АД, URL: <<https://www.evrotrust.com/landing/bg>> (28.09.2020).
- 25 Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 14-15.
- 26 Пак там, с. 15.
- 27 Димитров, Г. Цит. съч. с. 83.
- 28 Вж. в този смисъл и Иванов, Б., Томанова, Р. Цит. съч., с. 12.
- 29 Така например в Решение № 1383 от 10.07.2017 г. по т. д. № 203/2017 г. на т. о. VI-1 състав на Софийски градски съд (решението е окончателно - бел. авт.), съдът е приел, че „Приложенията към заявлението електронни документи, съгласно чл. 3, ал. 2 ЗЕДЕП, покриват изискването за писмена форма на поканата за свикване на общо събрание, предвидена в Търговския закон и съобразно чл. 13 ЗЕДЕП установяват авторството и съдържанието на изявленията в тях“. В Решение № 46 от 15.01.2016 г. по т. д. № 148/2015 г. на Окръжен съд - Варна (влязло в сила - бел. авт.) съдът анализира въпроса по следния начин: „Законът придава значение на подписан документ само на този електронен документ, към който е добавен квалифициран електронен подпис, но допуска страните да се съгласят в отношенията помежду си да придадат на обикновения електронен подпис стойността на саморъчен (чл. 13, ал. 4 ЗЕДЕП). Само когато са налице посочените предпоставки, може да се приеме, че е създаден подписан електронен документ. В конкретния случай от ответника нито се твърди, нито се доказва, че оспорваните протоколи за проведени ОСС от 01.11.2014 г. и 10.11.2014 г. са създадени при спазване на изискванията за електронен документ“. Ето защо, по аргумент от противното, ако горните предпоставки са налице, не би следвало да има нормативна пречка пред подписването на такива документи с ОЕП (бел. авт.).
- 30 Повече за същността на трудовото досие и на документите, които са част от него, вж. в Илиев, М. Относно задължението на работодателя да води трудово досие на работника или служителя. Сп. „Данъци ТИТА“, бр. 72, декември 2015 г., URL: <<https://www.tita.bg/page/431>> (24.09.2020).
- 31 В този смисъл вж. Дичева, Т. Коментар по трудови отношения - Електронно трудово досие - една нова възможност за работодателите - 2019 г., Книга-годишник „Трудови отношения - 2019 г.“. София: ИК „Труд и право“, с. 449 и сл.
- 32 Повече по темата вж. напр. в Александров, А. За дигитализирането на трудовоправните документи. - В: *Труд и право*, 2019, № 12, с. 13 и сл. и Дичева, Т. Цит. съч.
- 33 В този смисъл вж. **Димитров, Г.** Цит. съч. с. 68 и посочените там примери.
- 34 Това съгласие следва да се отграничи от съгласието като основание за обработване на лични данни, което поради неравнопоставеността между служителя и работодателя традиционно се приема за невалидно по отношение на основните операции по обработване, свързани с реализацията на трудовото правоотношение. Вж. в този смисъл Dimitrov, G., Ilieva, D., Makshutova, R. What data protection rights do employees have in 2018: The right to personal life, the GDPR and the balance of interests. // *PinG Privacy in Germany Datenschutz und Compliance*, 01.19, Erich Schmidt Verlag, p. 27.